

Тема уроку: Тарас Шевченко – України син

Мета уроку: розширити знання учнів про життя і творчість Т.Г.Шевченка; удосконалювати навички читання поетичних творів; розвивати творчу діяльність, уміння порівнювати зображення пензлем і словом (картина «Селянська родина» і поезія «І досі сниться: під горою...»); виховувати любов до Шевченкових творів як скарбниці розуму, культури й історії українського народу; формувати загальнокультурну компетентність через ознайомлення з творами літературного та образотворчого мистецтва.

Обладнання: портрет Т.Шевченка, «Кобзар», репродукції картин Т.Г.Шевченка, вишитий український рушник.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань.
Урок-проект.

Форма уроку: усний журнал.

Характеристика проекту:

За домінуючим видом діяльності: дослідницько-пошуковий.

За кількістю учасників: колективний.

За тривалістю проведення: середньої тривалості.

Освітній продукт: альбом «Т.Шевченко», мультимедійна презентація «Т.Шевченко», виставка книг.

Хід уроку

I Організація класу до роботи.

Діти, до нас на урок прийшло багато гостей. Привітайтеся з ними.

II Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель. Славиться Україна своїми землями, на яких колосяться жито й пшениця, медово пахне гречка, славиться квітучими садами, озерами. Але найбільша гордість – це люди, працьовиті, талановиті, щедрі душею.

Сьогодні на уроці ми будемо вести мову про Тараса Григоровича Шевченка, українського поета, письменника і художника. День народження і день смерті його стоять поряд – 9-10 березня. Між цими двома березневими днями – 47 років життя,

яке стало славою і гордістю українського народу. У цьому році виповнюється 200 років від дня народження Т.Г.Шевченка. Починаються Шевченківські дні. Ми звертаємося до поета, який став для України заповідною думою, її безсмертною піснею. Тож нехай вогонь душі його (вчитель запалює свічку) запалить у ваших серцях іскру віри, надії, любові до рідної землі, свого народу.

III Захист проекту «Тарас Шевченко – України син»

Вчитель. Повернімося, діти, у далеке минуле, ХІХ століття.
Послухаймо розмову хлопчика з матусею.

Хлопчик. Матусю, а правда, що небо на залізних стовпах тримається?

Мати. Так, мій синочку, правда.(Жінка сідає на лаву, хлопчик біля неї, кладе голову на коліна матері)

Хлопчик. А чому так багато зірок на небі?

Мати. Це коли людина на світ приходить, Бог свічку запалює. І горить та свічка, поки людина не помре. А як помре – свічка згасне, зірочка падає. Бачив?

Хлопчик. Бачив, матусю, бачив... Матусечко, а чому одні зірочки ясні, великі, а інші ледь видно?

Мати. Бо коли людина зла, заздрісна, скупа, то її свічка ледь-ледь тліє. А коли добра, робить людям добро, тоді свічка світить ясно, і світло це далеко видно.

Хлопчик. Матусю, я буду добрим. Я хочу, щоб моя свічка світила найясніше.

Мати. Старайся, мій хлопчику.(Гладить сина по голові)

Вчитель. Чи здогадалися ви, діти, хто дійові особи нашої інсценізації? Так, діти, це був маленький Тарасик, а згодом Великий Кобзар -- Тарас Шевченко. А зараз я б хотіла зачитати вам епіграф нашої книги – це слова В.Сухомлинського.

Є люди, як свічки,-
Згоряють, відходять у небуття.
Є люди, як зірки, -
Горять і світяться все життя.
Та ні, це не зірки, холодні, мертві.
Вони – сонця, засвічені у небі,

Які горять, обігрівають все і не згаснуть.
І не загинуть...

Таким сонцем для нас є Тарас Григорович Шевченко, мова про якого сьогодні йтиме на уроці. А ось іще один епіграф (девіз) нашого уроку – слова М.Рильського:
«Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не вартий пошани».

Наш урок пройде сьогодні у вигляді усного журналу і матиме він такі сторінки:

I сторінка – «Дитячі роки Тараса»

II сторінка – «Шевченко -- художник»

III сторінка – «Шевченко – борець за волю народу»

IV сторінка – «Т.Шевченко – співець мальовничої природи»

V сторінка – «Ми тебе не забудемо, Тарасе!»

I сторінка журналу – «Дитячі роки Тараса»

Шевченків край. Так називають Черкащину. В оселях відчувається присутність Т.Шевченка, його могутнього таланту й авторитету. Відкрийте свої підручники «Позакласне читання» на с.94, знайдіть оповідання Лариси Березнянської «Тарасова хата» (I-ий абзац).

Учні. Тарас Шевченко народився 9 березня 1814 року у кріпацькій сім'ї. Батьки його належали поміщику, на якого працювали знедолені селяни.

Не на шовкових пелюшках,
Не у величному палаці –
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.
 Нещасна мати сповила
 Його малого й зажурилась...
 І цілу ніченьку вона
 За сина-кріпака молилась.

Батько Григорій Іванович умів читати, стельмахував (робив із дерева вози, колеса), а іноді й чумакувати доводилось. Мати – лагідної вдачі жінка, працювита, дбайлива. Невдовзі родина переїхала у сусіднє село Кирилівку (нині Шевченкове), де й пройшли дитячі роки Тараса.

Тарас був третьою дитиною у сім'ї. Старшими за нього були Микита і Катря. Тарас, його брати і сестри ще змалку зазнали тяжких злиднів, перенесли на собі весь тягар кріпацтва. Їх батьки день у день працювали на панщині, діти залишалися вдома без догляду. Хата батьків Тараса свідчила про гірке життя кріпосного селянства. У ній проливав пекучі сльози малий Тарас (демонструється картина). Пізніше про своє дитинство поет писав:

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села...

Вчитель. Тарас змалку був допитливим і розсудливим хлопчиком. Він захоплювався піснями, переказами про героїчне минуле українського народу, спостерігав, як живуть кріпаки в поміщицькій неволі. Не раз, сховавшись у бур'янах, плакав над кріпацькою долею своєї родини, бо всі були кріпаками у пана Енгельгардта **(читання уривка із оповідання «Тарасова хата» з елементами інсценізації).**

Вчитель. Маленький Тарасик хотів знати, чому дерева на осінь листя скидають, звідки птахи прилітають, чого сонце лягає спати і багато-багато іншого. Не раз задумувався Тарас над тим, чи є край землі і чи далеко до нього. Від діда він чув, що там, де сонце лягає спати, небо підпирають стовпи. «Де ж вони? – міркував. – Мабуть за горою, бо там же воно заходить. Може, піти подивитись? А чому б ні? Це ж зовсім близько – хоч рукою подай». Послухайте, будь ласка, уривок із оповідання Степана Васильченка.
(Читання уривка із елементами інсценізації).

Учні. Світлі дні дитинства були недовгими. Перше тяжке горе, що вразило серце малого Тараса і принесло лихо в Шевченкову родину, -- смерть матері. На руках батька залишилося п'ятеро дітей (Микита, Тарас, Ярина, Марія, Йосип). Найстаршому, Микиті – лише 12 років, найменшому, Йосипу – тільки 2 роки. Сестра Катерина вже тоді була заміжня і жила у сусідньому селі. Тарасик же мав 9 років. Щоб доглянути дітей-сиріт, потрібні були жіночі руки, і батько привів у сім'ю мачуху. Але не так сталося, як гадалося... У мачухи, злої, сварливої і жорстокої жінки, було своїх троє дітей. Рідна хата зробилася пеклом... Моторному і жвавому Тарасові діставалося найбільше, тікав він від покарання до сестри Катерини або переховувався у бур'янах.

Та ще, поки жив батько, то якимсь терпів Тарас муку. Але на 12-ому році Тараса спіткало нове горе: раптово, простудившись у дорозі, помер батько. Вмираючи, казав він, що Тарасові мастку не залишає, бо він буде або дуже великий чоловік, або велике ледащо. Одинадцятирічний хлопчик залишився круглим сиротою, беззахисним і недоглянутим. Пізніше він описав про це у своєму вірші «Не називаю її раєм...»

Вірш «Не називаю її раєм...»

Голодний, напівроздягнений сирота тікає від злої мачухи. Прагнучи здобути освіту, стає наймитом дяка у школі. Пізніше шукає в сусідніх селах учителя малювання, 13-річним пасе ягнята. Через 20 років він з болем згадуватиме своє дитинство у вірші «Мені тринадцятий минало».

Вірш «Мені тринадцятий минало».

II сторінка журналу – «Шевченко -- художник»

Вчитель. Незважаючи на те, що народився поет у бідній кріпацькій сім'ї, і дитинство його було тяжким і безрадісним, малий Тарас ріс допитливим і розсудливим хлопчиком.

Учні. У Тараса рано пробуджується нахил до малювання, поезії. У школі, чи то в полі, будучи пастухом, він завжди мав при собі зшити з паперу маленьку книжечку, де малював і записував народні пісні.

Коли Тарасові минуло 15 років, його забрали до поміщицького двору. У 1831 р. молодий Шевченко разом з поміщиком, як його слуга, переїжджає до Петербурга. Згодом пан, бажаючи мати власного художника, послав Тараса вчитися живопису до майстерні Ширяєва. Білими петербурзькими ночами Шевченко відвідував Літній сад і змальовував статуї. Там він зустрівся і познайомився з українським художником І.Сошенком.

І.Сошенко познайомив Тараса з відомим художником К.Брюлловим; потім вони допомогли юнакові визволитися з кріпацтва. Видатний російський художник Карл Брюллов написав портрет В.Жуковського; картину було розіграно в лотерею і за виручені гроші – 2500 крб. – викуплено Т.Шевченка з неволі. Діставши волю, Шевченко відвідує Академію художеств. Він вивчає різні науки, багато читає, продовжує писати поезії.

Тарас Шевченко виправдав сподівання І.Сошенка, К.Брюллова, Жуковського. 1845 року він закінчив Петербурзьку академію мистецтв з 2 срібними медалями і званням «вільного» художника.

До нас дійшло близько 1200 акварелей, малюнків олійною фарбою, олівцем. За значні успіхи у гравюрі Шевченкові було присвоєно звання академіка.

Вчитель. Так, Шевченко був не тільки поетом, він був ще і талановитим художником. Багато своїх живописних творів він залишив нам у спадок. Пам'ятають люди свого Кобзаря, вшановують його пам'ять: іменем Шевченка називають вулиці, площі, створюють музеї. І в нас у Києві є музей Т.Г.Шевченка.

(Звучить лірична музика)

Давайте уявимо собі один із найкрасивіших бульварів Києва – бульвар Тараса Шевченка. Повільно піднімаємось бульваром і підходимо до надзвичайно

красивого будинку. Відчиняємо важкі двері і опиняємось в музеї, де живуть своїм тихим життям книжки, картини, речі, яких торкалася рука майстра.

**(Розгляд та обговорення репродукції картини
Шевченка «Автопортрет» 1840р.)**

- Сьогодні ми розглянемо деякі картини видатного майстра.
 - Хто впізнав людину, яка дивиться на нас із глибини часу?
 - Так, це автопортрет молодого Шевченка.
 - Що таке автопортрет?
 - Дивлячись на цю людину, розкажіть, яка вона.
 - Так, Шевченко був добрим, спостережливим, лагідним, розумним, чуйним, талановитим.
 - Що головне в портретах?
 - Так, очі. Що ви бачите в очах Тараса?
 - У Тарасових очах – печаль, біль, тривога.
- Високе чоло свідчить про глибокий розум. Ми відчуваємо, як його переповнюють думки. Про що він думає?
- Так, про свою долю, про дитинство, Україну, про батьківський дім. Роботи Шевченка різноманітні за жанрами: автопортрети, портрети, пейзажі.
 - Як ви гадаєте, до якого жанру можна віднести картину Т.Шевченка «Селянська родина»?
 - Це побутова або жанрова сценка. Це жанровий живопис.
 - Давайте уважно розглянемо її. Який настрій викликає у вас ця картина? (Відповіді дітей). Чому?
 - Картина наче тепла, затишна. Тихий літній вечір. Останні втомлені промінчики сонця лягли на біленьку селянську хату. Старенький дідусь, гріючись в їх сяйві, замріявся. А про що замріявся дідусь? Так, давно вже минуло його дитинство, молодість, холодна зима сивиною лягла на його скроні. Сумно. Але нам не хочеться сумувати, дивлячись на цю картину. Чому? Щось світле і радісне в ній живе. Що саме?
 - Так, це дитя, яке робить свої перші кроки по землі. Це нове життя, яке продовжується в цій родині.
- Тарас теж виріс у такій хаті, серед простих людей, тому він з такою любов'ю, ніжністю, теплотою, змальовував цю просту сценку із селянського життя. Послухайте вірш Т.Шевченка «І досі сниться: під горою...», який, на мою думку, дуже підходить до цієї картини.

Вірш «І досі сниться: під горою...»

III сторінка журналу – «Т.Шевченко – борець за волю народу»

Учні. У 1840р. Тарас Григорович видає першу збірку своїх поезій під назвою «Кобзар». Ім'я Шевченка стає відомим серед широких мас. Навесні 1845р. Тарас Григорович виїжджає на Україну для постійної роботи. Він знову подорожує і багато пише, малює.

У 1847р. Шевченка, як учасника таємного політичного товариства, заарештували і відправили до Петербурга. Потім його було відправлено солдатом в Казахстан із заборобою писати й малювати. Солдатчина того часу була страшною карою для людини (показ репродукції картин Т.Шевченка «Кара шпідрутинами», «В Казематі», «Покарання колодкою»). Незважаючи на заборону та пильний нагляд, поет продовжує творити, з любов'ю згадує Україну.

Туга за рідною природою, рідним краєм звучить у кожному його вірші. Він також закликає український народ до боротьби за волю, за кращу долю. Доля України завжди хвилювала Великого Кобзаря. Він вірив у краще майбутнє свого народу. Віра у краще майбутнє звучить у таких його рядках:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі...

IV сторінка журналу – «Т.Шевченко – співець мальовничої природи»

Учні. Де б не був поет – в Петербурзі чи далекому Казахстані – він завжди пам'ятав про милу українську землю, замріяні верби, тихі ставки, зелені левади. Ось послухайте, як ніжно і тужливо звучать його вірші.

«Садок вишневий коло хати»

«І виріс я на чужині»

Вчитель. Багато віршів поета стали піснями. Композитори різних країн світу писали музику на його вірші. А український композитор М.В.Лисенко написав музику більш ніж на 100 творів Кобзаря. Чимало пісень на слова Т.Шевченка стали народними. Ось послухайте одну з них.

Пісня «Зацвіла в долині червона калина»

V сторінка журналу – «Ми тебе не забудемо, Тарасе!»

Учні. Через 10 років після заслання поета звільнили, він повернувся із далекого Казахстану в Петербург. 1859 року ще раз, втретє і востаннє, відвідав Україну. В останні роки життя мріяв оселитися в Україні, у хатині з вишневим садочком. Але доля не судила йому цього звичайного щастя.

Хворий поет доживав свій страдницький вік у Петербурзі. Уже будучи тяжко хворим, видав український буквар для недільних шкіл, думав про освіту свого народу.

Настав 1861 рік, четвертий рік його повернення із заслання, рік, який почав відрахунок його останніх днів життя. Чорний, трагічний рік для всієї України...

Нестерпні муки терпів він у останні дні: тяжко дихав, не міг говорити. В день народження, 9 березня, Тараса провідали друзі. У двері часто стукали. Приносили записки, телеграми, листи -- з України.

Ніч минула в муках – не говорив, страждав. А вранці 10 березня 1861 року Тарас Шевченко зійшов у свою майстерню, упав і відійшов у вічність. Поховали його на Смоленському кладовищі в Санкт-Петербурзі.

У травні цього ж року тіло великого Кобзаря було перевезене в Україну. Друзі вибрали для поховання місце на Чернечій горі, звіряючи величність місця із рядками його «Заповіту»:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Землю окропіте.

Минуло коротке страдницьке життя, почалося вічне життя його світової слави.

Умер співець! І привезли
Його на рідну Україну
І коло синього Дніпра
Йому насипали могилу.

Умер співець! Але живуть
В серцях людей слова безсмертні,
І тихо по Вкраїні всій
Бринять його пісні славетні.

Тарас Шевченко – наша національна гордість. Українці називають його своїм Кобзарем. Та й книгу, яку він писав усе життя, поет назвав «Кобзар».

-- А хто знає, чому Шевченка називають Кобзарем?

Хто такі були кобзарі? (Відповіді дітей)

Колись, у сиву давнину, ходили по Україні старі люди, співали пісні про тяжке життя, про людські страждання, про казаків, про щиру та вірну козацьку дружбу. Співаючи, вони грали на старовинному музичному інструменті – кобзі. Від назви цього інструменту їх і назвали кобзарями. У своїх віршах і поемах Т.Шевченко теж описував тяжке життя, яке не обійшло і його самого. Коли читаєш його вірші, то ніби чуєш ніжну, сумну пісню. А ще Шевченка називають Кобзарем тому, що він підписував свої вірші простим та зрозумілим для людей словом – Кобзар. З часом композитори вірші Шевченка поклали на музику. Пропоную послухати ще один такий твір «Бандуристе, орле сизий».

-- Чи сподобалась вам пісня?

-- Як ви думаєте, чи здійснилася мрія маленького Тарасика, адже він хотів, щоб його свічечка горіла найяскравіше?

Так, Шевченка залюбки слухають і діти, і дорослі, а також співають пісні на його слова. І якщо навіть через 200 років ми залюбки слухаємо пісні на його слова, то це дійсно талановита людина, значить зірочка його і після смерті не згасла.

IV Підсумок уроку.